

Katarzyna Leśniewska

Katarzyna Szczepkowska

Kompetencje społeczne w aspekcie kompetencji kluczowych

Założmy, że nauczyciel obserwuje ucznia, który podczas lekcji, a także w rozmowach z rówieśnikami za każdym razem próbuje przekierować tok rozmowy na swoje zainteresowania. Wywołuje to rozbawienie, a momentami irytację rówieśników (a niekiedy również nauczyciela). Uczeń stopniowo staje się obiektem żartów i odrzucenia przez kolegów. Jeśli w takiej sytuacji nauczyciel zdefiniuje problem, wychodząc od pierwszej definicji – jako brak umiejętności społecznej – to właściwie nie jest w stanie określić, co może zrobić, aby wpłynąć na poprawę jakości relacji między obserwowanym uczniem i rówieśnikami (nie jest w stanie wyznaczyć celu ani określić działań, jakie należałoby podjąć). Natomiast jeśli spojrzy na problem z perspektywy poszczególnych umiejętności, wówczas może pokusić się o wyznaczanie kierunku oddziaływań.

Ludzie od pokoleń zastanawiają się, co może sprawić, że będzie nam się żyło lepiej, w jaki sposób możemy poprawiać jakość swojego życia, dążyć do szczęścia i samorealizacji, rozwoju osobistego oraz satysfakcjonującego funkcjonowania w różnych sferach życia społecznego. Od wieków też próbują na różne sposoby porządkować zdobytą wiedzę, doświadczenia, przemyślenia i refleksje. Jedną z prób porządkowania tej rzeczywistości stanowią, zdefiniowane w 2006 roku, europejskie kompetencje kluczowe¹, mające być *połączeniem wiedzy, umiejętności i postaw, odpowiednich do sytuacji*.

Określono osiem kompetencji kluczowych:

- 1) porozumiewanie się w języku ojczystym,
- 2) porozumiewanie się w językach obcych,
- 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- 4) kompetencje informatyczne,
- 5) umiejętność uczenia się,
- 6) kompetencje społeczne i obywatelskie,
- 7) inicjatywność i przedsiębiorczość,
- 8) świadomość i ekspresja kulturalna².

Rozwijanie ich i doskonalenie ma pomóc człowiekowi sprawnie funkcjonować w zmieniającym

¹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2006/962/WE.

² https://www.efs.gov.pl/slownik/Strony/Kompetencje_kluczowe.aspx

się świecie. Wspierają one rozwój osobisty, włączanie w życie społeczne, aktywne obywatelstwo i możliwość znalezienia zatrudnienia. Proces kształtowania i rozwijania w sobie kompetencji kluczowych trwa przez całe życie i nigdy się nie kończy. Koncepcja kompetencji kluczowych wpisuje się w nurt myślenia o uczeniu się przez całe życie jako konieczności życiowej każdego człowieka.

Przedmiotem niniejszego opracowania będzie przyjrzenie się w kontekście funkcjonowania szkoły jednemu z wymienionych wyżej obszarów, a mianowicie kompetencjom społecznym. Jednak poszczególne kompetencje nie da się wyizolować od pozostałych. Autorki podejmą próbę zasygnalizowania powiązań sfery społecznej z pozostałymi kompetencjami kluczowymi.

Czym są kompetencje społeczne?

Termin „kompetencje społeczne” jest bardzo różnorodnie definiowany. Może być rozumiany m.in. jako **całościowa, niepodzielna umiejętność skutecznego funkcjonowania w otoczeniu i wchodzeniu z nim w interakcje** lub jako **zbiór specyficznych umiejętności**, które przyczyniają się do naszego sprawnego funkcjonowania w środowisku społecznym. Uwzględniają wszystkie formy zachowań, których możemy potrzebować, aby skutecznie uczestniczyć w życiu prywatnym i zawodowym. Kompetencje społeczne stają się w dzisiejszych czasach coraz istotniejsze, ponieważ społeczeństwa są dużo bardziej zróżnicowane niż kiedyś, ludzie wchodzi w znacznie więcej interakcji w zmieniającym się środowisku.

Z punktu widzenia funkcjonowania w szkole bardziej użyteczna wydaje się być druga definicja. Łatwiej jest bowiem zaobserwować braki i wpływać na zmianę w konkretnych obszarach, takich jak:

- umiejętności związane z percepcją społeczną (trafne spostrzeganie innych, np. ich przeżyć lub intencji, oraz rozumienie i prawidłowa ocena sytuacji społecznych),
- wrażliwość społeczna, empatia i decentracja interpersonalna,

- znajomość reguł społecznych i umiejętność odpowiedniego zachowania się w sytuacjach społecznych,
- umiejętność rozwiązywania konkretnych problemów interpersonalnych i sterowania sytuacjami społecznymi,
- umiejętności warunkujące radzenie sobie w sytuacjach konfliktowych i wymagających asertywności,
- efektywna autoprezentacja i umiejętność wpływania na innych,
- umiejętności komunikacyjne,
- umiejętności kooperacyjne³,
niż myśleć o zmianie w kategoriach całościowych.

Kompetencje społeczne stają się w dzisiejszych czasach coraz istotniejsze

Załóżmy, że nauczyciel obserwuje ucznia, który podczas lekcji, a także w rozmowach z rówieśnikami za każdym razem próbuje przekierować tok rozmowy na swoje zainteresowania. Wywołuje to rozbawienie, a momentami irytację rówieśników (a niekiedy również nauczyciela). Uczeń stopniowo staje się obiektem żartów i odrzucenia przez kolegów. Jeśli w takiej sytuacji nauczyciel zdefiniuje problem, wychodząc od pierwszej definicji – jako brak umiejętności społecznej – to właściwie nie jest w stanie określić, co może zrobić, aby wpłynąć na poprawę jakości relacji między obserwowanym uczniem i rówieśnikami (nie jest w stanie wyznaczyć celu ani określić działań, jakie należałoby podjąć). Natomiast jeśli spojrzy na problem z perspektywy poszczególnych umiejętności, wówczas może pokusić się o wyznaczanie kierunku oddziaływań. Może bowiem stwierdzić, że problem ucznia wynika z deficytów percepcji sytuacji społecznych (wówczas może wspierać ucznia w rozumieniu konkretnych sytuacji), albo że kłopot polega na braku umiejętności efektywnej autoprezentacji (wówczas pomoże uczniowi w znalezieniu takiego sposobu prezentowania swoich mocnych stron i zainteresowań, który nie burzy relacji z innymi i nie zakłóca toku pracy), albo że trudność wynika z braku umiejętności kooperacyjnych i potrzeby koncentrowania uwagi na sobie (wówczas położy akcent na umiejętność współdziałania, czekania na swoją kolej i zdobywania uwagi w sposób akceptowany społecznie) itd.

³ Podział kompetencji społecznych wg A. Matczak [za:] Knopp K.A. *Kompetencje społeczne – pomiar i aplikacja praktyczna*, http://www.ore.edu.pl/strona-ore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=1852:kompetencje-spoeczne-pomiar-i-aplikacja-praktyczna&id=172:poradnie-psychologiczno-pedagogiczne-a-zmiany-w-systemie-edukacji&Itemid=1084

Kompetencje społeczne w polskiej szkole

Kompetencje społeczne są kształtowane w każdej sytuacji społecznej. To stwierdzenie wydaje się truizmem, a jednak ma dalekosiężne konsekwencje dla pracy szkoły jako całości i poszczególnych nauczycieli. Sprawdźmy, w jaki sposób kompetencje społeczne i ich rozwój ujmuje podstawa programowa kształcenia ogólnego (tabela 1).

	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum/ szkoła ponadgimnazjalna
Cele kształcenia ogólnego	Stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych.	Kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.	
Umiejętności	Rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi; porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych.	Umiejętność pracy zespołowej.	
Postawy/wartości	Budowanie systemu wartości, w tym wychowywanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co jest dobre, a co złe.	Uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej.	
Rozwój społeczny	Kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej.	Kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji. Zapobieganie dyskryminacji.	

Tab. 1. Opracowanie na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2012 r., poz. 977)

Czy zwrócili Państwo uwagę, że zadania szkoły podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej dotyczące kompetencji społecznych są tożsame? W zapisach podstawy programowej nie obserwujemy progresji w oczekiwaniach wobec uczniów. Zapisy są również dość ogólne, pozwalające szkole na dopre-

cyzowanie dotyczącego tego, jakie konkretne umiejętności osiągnie uczeń. Oczekuje się również, że w szkole zostanie stworzony program wychowawczy, obejmujący **wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym**.

Planując pracę z uczniami, zwykle koncentrujemy się na ofercie, jaką może otrzymać uczeń. W programach wychowawczych większości szkół (a można przypuszczać, że we wszystkich) znajdują się zapisy mówiące o doskonaleniu kompetencji społecznych wyrażonych poprzez kształtowanie zachowań asertywnych, postawy tolerancji, umiejętności rozwiązywania konfliktów, komunikacji interpersonalnej, podejmowania decyzji itd. W ślad za tym pojawiają się działania takie jak warsztaty, pogadanki, spotkania integracyjne, rozwijanie samorządów uczniowskich i szereg innych. Wszystkie te działania sprzyjają rozwijaniu umiejętności społecznych uczniów.

Szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela. Podkreśla to zarówno dwutorowość oddziaływań, które są organizowane dla całej szkoły (np. warsztaty, pogadanki), jak i wskazuje na rolę każdego nauczyciela.

W zupełnie innej sytuacji są uczniowie szkolnictwa zawodowego. Dla uczniów IV etapu edukacyjnego idących ścieżką kształcenia zawodowego przewidziano wspólny dla wszystkich zawodów oddzielny moduł (przedmiot) dotyczący kompetencji społecznych. I tak oczekuje się dodatkowo, że uczeń, opuszczając szkołę (zawodową lub na poziomie technikum) będzie:

- 1) przestrzegał zasad kultury i etyki,
- 2) kreatywny i konsekwentny w realizacji zadań,
- 3) przewidywał skutki podejmowanych działań,
- 4) otwarty na zmiany,
- 5) potrafił radzić sobie ze stresem,
- 6) aktualizował wiedzę i doskonalił umiejętności zawodowe,
- 7) przestrzegał tajemnicy zawodowej,
- 8) potrafił ponosić odpowiedzialność za podejmowane działania,
- 9) potrafił negocjować warunki porozumień,
- 10) współpracował w zespole⁴.

Jak już wspomniano, w szkolnictwie zawodowym umiejętności te są nauczane w czasie realizacji odrębnego modułu. Możemy zastanawiać się, dlaczego ustawodawca nie przewidział odrębnego

przedmiotu (modułu), który doskonaliłby kompetencje społeczne uczniów szkół ogólnokształcących. Stąd często w szkołach tego typu programy wychowawcze i profilaktyczne wprowadzające uczniów w świat kompetencji społecznych realizowane są poza obowiązkowymi zajęciami, zatem można stwierdzić, że uczeń szkolnictwa zawodowego uczy się kompetencji społecznych na zajęciach obowiązkowych, a uczeń szkolnictwa ogólnokształcącego na poziomie ponadgimnazjalnym uczy się kompetencji społecznych w sposób nieobowiązkowy na zajęciach dodatkowych. Oczywiście nie należy zapominać, że zapisy dotyczące kompetencji społecznych są zawarte w podstawach programowych kształcenia ogólnego, czyli uczy się ich (przynajmniej takie jest założenie) nie tylko na zajęciach nieobowiązkowych, bo nauczyciele obowiązkowo powinni wplatać te treści w tok nauczanych przez siebie przedmiotów.

Kompetencje uczniów a kompetencje nauczyciela

Warto zdawać sobie sprawę, że istotny wpływ na kształtowanie umiejętności społecznych uczniów mają umiejętności społeczne nauczyciela ujawniane w codziennych relacjach z uczniami. Nie wystarczy realizacja dodatkowych zajęć czy oddzielnego przedmiotu. Uczniowie uczą się kompetencji społecznych poprzez wpływ osób mających dla nich znaczenie, którymi są również nauczyciele, na dwa sposoby:

- poprzez modelowanie, czyli naśladowanie cech zewnętrznych,
- poprzez identyfikację, czyli naśladowanie cech wewnętrznych (poglądów).

Nie możemy również zapominać o „ukrytym” programie szkoły. „Ukryty” program to wszystko, czego uczniowie uczą się, co poznają i czego doświadczają w szkole, a co jest poza oficjalnym programem nauczania, poza oficjalnymi celami nauczania, poza tym, czego świadomie chce nauczyć nauczyciel, a co jest niezmiernie ważne dla efektów uczenia się. Jeśli zgodnie z podstawą programową chcemy u uczniów kształtować wiarygodność, a jednocześnie nauczyciel np. nie dotrzymuje słowa, zapomina, na co się umówił, bez uprzedzenia zmienia zasady zaliczania przedmiotu – czego tak naprawdę uczą się jego uczniowie?

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach (Dz. U. z 2012 r., poz. 184).

Jeśli uczymy wrażliwości społecznej i empatii, to tak samo ważne będą zajęcia warsztatowe, treści poruszane na zajęciach lekcyjnych w ramach poszczególnych przedmiotów, jak i zachowania nauczyciela względem uczniów na co dzień – stosunek nauczyciela do uczniów ze specjalnymi potrzebami, to, na ile nauczyciel potrafi otwarcie rozmawiać o problemach, czy uczniowie mają w nauczycielu oparcie w sytuacjach dla nich trudnych, w jaki sposób nauczyciel reaguje na niepowodzenia uczniów, na ile jest uważny na różnorodne (trudne i radosne) sytuacje w życia uczniów niezwiązane bezpośrednio z procesem edukacji (np. czy zdarza mu się zapytać ucznia o wyniki meczu, który był rozgrywany poza zajęciami szkolnymi albo o stan zdrowia młodszej siostry, o której wie, że choruje) itd.

Istotny wpływ na kształtowanie umiejętności społecznych uczniów mają umiejętności społeczne nauczyciela

Nauczyciel świadomy tej racji podejmuje działania zmierzające do rozwijania własnych kompetencji społecznych. Istotne jest, by mieć świadomość, że nasze kompetencje społeczne manifestują się w naszej relacji do innych ludzi, ale również w naszej relacji do siebie samego i świata, który nas otacza. Sposób, w jaki postrzegamy siebie, swoje możliwości, mocne i słabe strony, wpływa na to, w jaki sposób wchodzimy w relacje z innymi ludźmi, czy jesteśmy w stanie podejmować nowe wyzwania (np. dotyczące obowiązków związanych z edukacją naszych uczniów) itd. Z kolei relacje z ludźmi (współpracownikami w szkole, ale także relacje w rodzinie i z innymi osobami) wpływają zarówno na nasz obraz samego siebie (wywierają wpływ na to, jak o sobie myślimy), jak również na sposób, w jaki postrzegamy i traktujemy świat zewnętrzny (np. czy jesteśmy gotowi podejmować zadania wymagające współpracy z innymi ludźmi).

Nauczyciel ma szansę rozwijać swoje kompetencje społeczne na wiele różnych sposobów, np. korzystając z warsztatów, konsultacji, niekiedy również z terapii. Marzyłybyśmy o tym, aby każdy nauczyciel (podobnie jak psycholog czy terapeuta) musiał obowiązkowo

w czasie swojego kształcenia przejść trening interpersonalny. Jest to doskonała okazja, **by lepiej poznać siebie i swój sposób funkcjonowania w świecie.** *Jest to metoda, która opiera się na doświadczeniu przez uczestników sytuacji, w której to od nich będzie zależało, co się będzie działo w czasie samego treningu. Trener wraz z grupą pozwala uczestnikom w bezpiecznym otoczeniu na lepsze poznanie siebie i **badanie swoich zachowań.** Każdy z uczestników może rozwijać w sobie umiejętności związane z szeroko pojętymi **kompetencjami interpersonalnymi, takimi jak komunikacja, wyrażanie emocji czy funkcjonowanie w grupie.** Trening interpersonalny jest zanurzony w nurcie psychologii humanistycznej. Nie ma struktury, zaplanowanego przebiegu, choć może zawierać elementy psychoedukacji. Nastawiony jest głównie na **rozwój umiejętności międzyludzkich, ale zawiera też element pracy nad swoimi indywidualnymi obszarami rozwoju**⁵. Uczestniczenie w treningu interpersonalnym pozwala nam poznać własne ograniczenia, doświadczyć naszego sposobu funkcjonowania w świecie społecznym, „wyczyścić” nasze problemy, nauczyć się nowych umiejętności, w tym odgraniczenia tego, co my wnosimy do relacji, od tego, co wnosi drugi człowiek. Trening m.in.:*

- pozwala nam na lepsze spostrzeganie i rozumienie siebie i innych ludzi w relacjach międzyludzkich,
- doskonali umiejętności i zachowania komunikacyjne, w tym uczy nas otrzymywania i udzielania informacji zwrotnej,
- weryfikuje możliwość zmiany swoich zachowań i utrwalonych niepożądanych nawyków, które przeszkadzają w budowaniu i utrzymywaniu dobrych relacji z innymi ludźmi,
- pozwala poznać reakcje swoje i innych osób na sytuacje konfliktowe, uczy radzenia sobie z konfliktem i w sytuacji konfliktu,
- uczy udzielania wsparcia w trudnych sytuacjach i przyjmowania pomocy psychologicznej.

Istotne jest, by mieć świadomość, że nasze kompetencje społeczne manifestują się w naszej relacji do innych ludzi, ale również w naszej relacji do siebie samego i świata, który nas otacza

⁵ <http://treninginterpersonalny.pl/> (dostęp 03.05.2014).

Wszyscy, którzy przeszli trening interpersonalny, z całą pewnością mogą stwierdzić jedno: jest to bezcenne doświadczenie, niezwykle ważne dla wszystkich, którzy pracują z innymi ludźmi.

Ważną drogą rozwoju jest obserwacja własnych reakcji i sposobów zachowania i poddawanie ich autorefleksji, analiza sytuacji związanych z relacjami z uczniami, ale również dbałość o wypoczynek i własne dobre samo-

poczucie. Niekiedy pomocne bywają tu ćwiczenia, które pomagają uświadomić sobie nasze mocne i słabe strony w zakresie omawianych kompetencji.

Poniżej prezentujemy jeden z przykładów takiego ćwiczenia. Równocześnie podkreślamy z całą mocą, że nie jest to psychotest czy test projekcyjny, a jedynie inspiracja do refleksji na temat własnego funkcjonowania.

Ćwiczenie pobudzające do autorefleksji

Narysuj symbol (ale nie ze świata ludzi, lecz ze świata przedmiotów, zwierząt lub zjawisk przyrody), który mógłby stanowić uzupełnienie zdania:

W moim życiu jestem jak..... (np. jak piła, jak orzeł, jak burza, jak puchowa kołdra...)

Narysuj poniżej to, co przyszło ci do głowy, jako określenie kończące powyższe zdanie.

Pamiętaj!

– Nie próbuj zbyt długo myśleć – pierwsze skojarzenie jest najlepsze.

– Nie zastępuj rysunku zapisanym słowem (nie chodzi o plastyczne walory rysunku, lecz o wizualizowanie skojarzenia).

Można założyć, że dla człowieka ważne są 3 wzajemnie powiązane (i poniekąd przenikające się) obszary relacji:

ja – ja (stosunek do samego siebie)

ja – inni (mój stosunek do innych ludzi i wzajemne relacje z nimi)

ja – świat (mój stosunek do świata zewnętrznego, np. mój stosunek do przyrody, do realizacji zadań, do podejmowania wyzwań i radzenia sobie ze zmianą).

Spróbuj zastanowić się, w jaki sposób to, że jesteś jak..... wpływa na te trzy obszary relacji.

JA – JA

W jaki sposób to, że jestem jak (powyższy symbol) wpływa na moje widzenie siebie i traktowanie siebie (co jest pomocne, a co blokujące?).

JA – INNI

W jaki sposób to, że jestem jak (powyższy symbol) wpływa na moje widzenie innych i wchodzenia relacje z nimi (co jest pomocne, a co blokujące?).

JA – ŚWIAT ZEWNĘTRZNY

W jaki sposób to, że jestem jak (powyższy symbol) wpływa na moje widzenie świata zewnętrznego (co jest pomocne, a co blokujące?).

Kompetencje społeczne a inne kompetencje kluczowe

Tak jak człowiek jest nierozzerwalną całością, tak jego kompetencji nie da się rozdzielić w sposób ostry i jednoznaczny. Kształtowanie jednych wpływa na kształtowanie pozostałych. W niniejszym opracowaniu zajmujemy się kompetencjami psychospołecznymi w kontekście kompetencji kluczowych, ponieważ są one ściśle powiązane z pozostałymi kompetencjami kluczowymi. Musimy zaakceptować fakt, że kompetencje społecznych uczniowie uczą się zawsze, na każdym przedmiocie, na każdej przerwie, w czasie wszelkich działań szkoły. Na pewno nie musimy Państwa przekonywać, jednak spróbujemy wykazać to na prostym przykładzie.

Jedną z kompetencji kluczowych jest porozumiewanie się w języku ojczystym. Oczywiście można powiedzieć, że w dużej mierze kształtowaniem tej umiejętności w szkole zajmuje się nauczyciel języka polskiego (niekiedy również logopeda) – ucząc zasad posługiwania się językiem, rozwijając słownictwo, ucząc zasad gramatyki i ortografii, kształtując umiejętność komunikowania się różnymi sposobami i za pośrednictwem różnych kanałów komunikacyjnych (np. czym się różni komunikaty mówione od pisemnych; czym się różni oficjalna przemowa od nieformalnej rozmowy; jak napisać list, e-mail czy SMS; jak komunikować się twarzą w twarz, a jak za pośrednictwem Internetu) itd. Rozwijając te kompetencje, nauczyciel wpływa równocześnie na sferę społeczną. Dość oczywistym przykładem może być uczenie form grzecznościowych. Tym samym polonista kształtuje jeszcze inną kompetencję – związaną ze świadomością kulturową, np. uczymy naszych uczniów zwracania się do dorosłych lub nieznanymi osobom na „pani/pan”, choć są kraje, w których przyjęła się forma zwracania na „ty” i że osoba, która nie przestrzega kulturowo przyjętych norm, może doświadczać trudności w relacjach społecznych.

Równocześnie nauczyciel języka polskiego, świadom swojej roli wychowawczej, kształtując kompetencje komunikowania się w języku ojczystym, będzie na swoich lekcjach intencjonalnie kształtował również kompetencje społeczne swoich uczniów. W jaki sposób? Na przykład podczas dyskusji pozwoli uczniom usiąść tak, by widzieli siebie wzajemnie i mogli kierować komunikaty bezpośrednio do innych osób, utrzymując przy tym kontakt wzrokowy, będzie uczył zasad prowadzenia dyskusji i egzekwował ich przestrzeganie. Omawiając wybraną literaturę,

będzie inspirował uczniów do analizowania sytuacji społecznych w niej opisanych. Inicjując różne formy ustnych prezentacji, będzie pomagał uczniom kształtować umiejętność autoprezentacji. I na wiele innych sposobów.

**Tak jak człowiek
jest nierozzerwalną całością,
tak jego kompetencji
nie da się rozdzielić
w sposób ostry
i jednoznaczny**

Podsumowanie

Możemy stwierdzić, trochę żartobliwie, że kompetencje społeczne są kluczowymi wśród kompetencji kluczowych. Dzieci uczą się ich i rozwijają je w czasie wszelkich działań szkoły. Podstawy programowe zwracają uwagę na kompetencje społeczne, podkreślając rolę szkoły w ich kształtowaniu i rozwijaniu u uczniów. Kompetencje społeczne są rozwijane zarówno w czasie oddzielnych zajęć, jak i w codziennej pracy każdego z nauczycieli, realizującego swój program nauczania. Uczenie kompetencji społecznych w równej mierze zależy od intencjonalnych oddziaływań (warsztatów, pogadanek), jak i od działań każdego z nauczycieli i realizacji „ukrytego” programu szkoły. Ważne jest więc, aby nauczyciele posiadali jak najwięcej kompetencji społecznych oraz celowo je rozwijali, ponieważ jest to jeden z głównych czynników wpływających na uczniów.

Katarzyna Leńiewska jest pedagogiem specjalnym, pracownikiem Ośrodka Rozwoju Edukacji. Autorka publikacji, scenariuszy zajęć i artykułów z zakresu umiejętności wychowawczych, kompetencji psychospołecznych i pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Katarzyna Szczepkowska jest doświadczonym pedagogiem, trenerem i coachem. Prowadzi szkolenia i wykłady adresowane zarówno do kadry pedagogicznej, jak i zarządzającej. Autorka wielu publikacji z zakresu wychowania i zarządzania placówkami oświatowymi.